

Techet Péter

CARL SCHMITT VÁLASZA

„He’s a silent guardian, a watchful protector. A dark knight.”
(A *The Dark Knight* című film zárójelenete, 2008)

„Aki 1918-tól 1932-ig a politikai katolicizmust sokrétű írásaival támogatta, hogy aztán 1932-ben a Papen–Schleicher–Gayl-érában a tiszta etatizmusnak hódoljon, 1933 óta többségében megnyugodott és elhallgatott”, írta 1936 decemberében az SS hetilapja, a Schwarzes Korps.¹ Az újság ebben a cikkben kezdte meg támadását az addig külföldön is náci vezető jogásznak tartott Carl Schmitt ellen – elvégre Schmitt nem nyugodott meg, nem hallgatott el 1933 után sem. Carl Schmitt ugyanis azon kevesek közé tartozott, akik bár 1933 előtt jobboldalról meglehetősen kritizálták a weimari parlamentarizmust (Schmitt nem a demokráciát, hanem csak a liberalizmust és annak intézményeit támadta), de sohasem mutattak semmiféle szimpátiát a náciak iránt.

A katolikus, majd etatista Carl Schmitt-től teljesen idegen volt a nemzetiszocializmus forradalmisága, baloldalisága, államellenessége. Schmitt a politika számára az egyházat, majd az államot tartotta megfelelő formának, a népet önmagában nem látta politikai entitásnak. A nép csak a szuverén döntése – az alkotmányozás – révén nyer nála politikai jelentőséget. Az a biológiailag meghatározott *völkisch* gondolatosság, ami a náci mozgalom lényege volt, teljességgel idegen volt Schmitt konzervatív fasiszmusától. Ő sohasem egy biológiailag tiszta mozgalmat, hanem egy dönteni képes államot akart. Őt sohasem a sokaság érdekelte, hanem a döntés, és annak személye, aki dönt. Ő az elméleteiben sohasem a népet hatalmazta fel, hanem a szuverént.

Carl Schmitt gondolatossága meglehetősen visszataszító lehet egy liberális demokrata álláspontból, és elméletei – amint a történelem is bizonyította – könnyedén csúszhatnak brutális diktatúrákba. De tény: intenciói szerint Schmitt nem náciizmust akart. Hanem valami *más* rosszat. Mondjuk egy fasiszta diktatúrát. Mondjuk egy német Pinochetet. Aki úgy biztosítja a gazdaság szabadságát, a nagypolgárság uralmi helyzetét, hogy közben kizárja annak demokratikus lehetőségét, hogy bárkik – például mindenféle balosok, kommunisták, népiek – kerülhessenek hatalomra.² Nem véletlenül nevezik baloldalról egyesek *autoriter liberálisnak* Schmittet: a rend fenntartását akarta szolgálni, a rendet megtartani. Ez baloldali olvasatban az uralkodó osztályok hatalmi helyzetének akár diktatórikus megtartását jelenti; egy olyan célt, amiben elvileg liberális és fasiszta egy-

¹ *Eine peinliche Ehrenrettung!*, Schwarzes Korps 1936. december 3. (E „megnyugodás” illetve „elhallgatás” igen eufemisztikusan fejezi ki, hogy a náciak egykori ellenfelei tán már az élők sorában sincsenek.)

² Vö. Renato CRISTI: *Carl Schmitt and authoritarian liberalism. Strong State, Free Economy*, University of Wales Press, Cardiff, 1998, 26 sk.; Ingeborg MAUS: *Zur „Zäsur” von 1933 in der Theorie Carl Schmitts*, Kritische Justiz 1969/2., 124 és másutt.

aránt egyetérthet.³ Carl Schmitt nem a népet akarta hatalomba emelni, nem a reakciót elsöpörni – amint a Horst-Wesel-Lied hirdette –, hanem a legitimitást, a rendet megvédeni, fenntartani (*Katechon*-szerep). Ez a rend az ő olvasatában a német államiságot és a szabad, polgári, kapitalista tulajdonviszonyokat jelentette. Ennek megvédésére a liberalizmus akár időleges szövetségest is láthat a fasizmusban.⁴

Hogy Carl Schmitt céljai nem egy nemzeti forradalomra irányultak, tudták jól a náci is. Otto Koellreutter jénai professzor kezdettől fogva támadta Schmittet. Felróta neki, hogy elméletében a népnek csak mellékes szerepet ad⁵ – és tény: a diktatúrában és szuverenitásban gondolkodó Schmitt számára a náci államból sokkal vonzóbb volt a *Führertum*, mint a *Volkstum* –; felróta neki, hogy Schmittnél a politikainak nincs tartalma⁶ – és tény: Carl Schmitt számára bármi csak az intenzitása esetén válik politikaiává, így végül is teljesen közömbös a politika igazságtartalmai iránt, elvégre eleve tagadta az igazság- vagy értéktartalmak létét⁷ –; felróta neki, hogy Schmitt az ellenségeskedést, s nem a bajtársiasságot hangsúlyozza⁸ (ez meglepő módon egy olyan érv, amit a katolikus jogelmélet is meg szokott fogalmazni Schmitt-tel szemben).

Miközben manapság egyesek Carl Schmittet náci gondolkodónak tartják, akinek minden fogalma mögött a zsidó–nemzsidó ellentétpárja bújik meg,⁹ maguk a náciok sohasem fogadták be őt. 1936-ban – amint Schmitt maga mondja nürnbergi vallomásában – „le is köpték”. A katolikusként indult, a zsidókkal barátkozó, a müncheni bohém világban alámerült, a hindenburgi esetleges államcsínyterveket messzemenőig támogató, etatista Carl Schmitt nem volt sem a konzervatív forradalom gondolatiságának része¹⁰ – amint egyesek ma hiszik –, sem a náciizmus híve. Hogy fogalmi radikalizmusával, kíméletlen éleslátásával, illetlen témafelvetéseivel maga is hozzájárult a weimari köztársaság alapjainak dekonstruálásához, lerombolásához, és így az 1932/33-ra kialakult állapothoz, légkörhöz, természetesen egyértelmű. Mert a Schmitt által javasolt alternatíva a náciizmussal szemben semmivel sem liberálisabb, tetszetősebb, mint amit végül Hitler – a maga etatista, konzervatív fordulata után (1934) – megvalósított. A schmitti fasizmus egyetlen elemében lett volna kíméletesebb: éppen a biológiai gon-

³ Lásd Herbert MARCUSE: *Der Kampf gegen den Liberalismus in der totalitären Staatsauffassung* = UÓ.: *Kultur und Gesellschaft I.*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1965, 21–22.

⁴ Vö. Ludwig von MISES: *Liberalismus*. [Nachdruck der Originalausgabe von 1927], Academia Verlag, Sankt Augustin, 1993, 44 és másutt.

⁵ Lásd például Otto KOELLREUTTER: *Deutsches Verfassungsrecht. Ein Grundriß*, Junker und Dönhaupt, Berlin, 1938, 67 skk.

⁶ Lásd például Otto KOELLREUTTER: *Volk und Staat in der Weltanschauung des Nationalsozialismus*, Pan, Berlin–Charlottenburg, 1935, 7 és másutt.

⁷ Vö. Carl SCHMITT: *Tyrannie der Werte = Sekularisation und Utopie. Ebracher Studien. Ernst Forsthoff zum 65. Geburtstag*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, 38–62.

⁸ Lásd például KOELLREUTTER: *Deutsches Verfassungsrecht*, 2–3.

⁹ Raphael GROSS: *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2005, 383–384 és másutt.

¹⁰ Armin MOHLER: *Carl Schmitt und die „Konservative Revolution“ = Über Carl Schmitt. Vorträge und Diskussionsbeiträge des 28. Sonderseminars 1986 der Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer*, szerk. Helmut Quaritsch, Duncker & Humblot, Berlin, 1988, 129–151.

dolkodás hiánya és a polgári rend védelme miatt bizonyosan az antiszemitizmus nem torkollik brutális, szisztematikus leszámolásba, hanem megmaradt volna azon a szintű egyébként elviselhetetlen – mert igazolhatatlan – szinten, amelyet a Teleki-kormány Európa első antiszemita törvényi intézkedéseként, még jóval bármiféle német kényszer megléte előtt a *numerus clausus* törvényében megfogalmazott Magyarországon. (Schmitt amúgy a Horthy-rendszer irányában mindig is szimpátiával viseltetett, erről a negyvenes évekbeli budapesti látogatásai is tanúskodnak.¹¹)

Ha azonban Carl Schmitt „csak” egy fasiszta volt, miért játszott közreműködői szerepet? Nagyon nehéz úgy érvelni Schmitt náciizmusa ellen, hogy közben tudjuk: a jogász-professzor 1933-tól az NSDAP tagja, 1936-os megtámadása után sem lép ki, 1936-ig fontos pozíciókat tölt be, törvénytervezeteivel és cikkeivel a hitleri hatalom kiépítését szolgálja, írásaiban módszeresen hangolja át fogalmait antiszemitára, a zsidó szerzők könyveinek eltávolítását követeli, naplóiban brutális antiszemita kirohanásokat enged meg magának, és 1936-os megtámadása után is úgy menekül a nemzetközi jogba, hogy ottani új – amúgy ma is aktualitással bíró – elméletében, a *Großraumtheorie*-ben nem volt nehéz észrevenni a *Lebensraumtheorie* állami ideológiáját. Carl Schmitt 1933-ban olyan döntést hozott, amitől igazából sohasem távolodott el, amiért soha senkitől bocsánatot nem kért,¹² és amit még magyarázni sem volt hajlandó. Az ő válasza minden kérdésre a *hallgatás* volt.¹³ Sértődötten vonult vissza a hallgatásba minden faggatás elöl, és élete végéig saját legendáját építgette, sebeit nyalogatta.

Carl Schmitt egyedül egy 1972-ben, a délnémet rádióban sugárzott egyórás beszélgetésben volt hajlandó megválaszolni a kérdést, hogy miért működött együtt Hitlerrel. Klaus Fige és Dietrich Groh hosszú ideig faggatta az idős tudóst, aki szokása szerint homályos válaszokat adott, vagy körülményeskedett, netán fárasztóan modoroskodott. Ilyenkor érzi át az ember Tamás Gáspár Miklós találó jellemzését Schmitt „sportosan rugalmas gerincéről”.¹⁴ (TGM személyes változásairól most persze ne szóljunk.¹⁵)

Carl Schmittnek az interjúban egyetlen nagy kérdést kellett volna megválaszolnia: miért volt együttműködő? Ő ehelyett a kérdést elemzi, újrafogalmazza – hogy végül vol-

¹¹ Az utazásokról – beleértve a spanyolországi, portugáliai és bukaresti utakat is, amelyek közül azonban Schmitt a bejegyzések hangulata alapján mégiscsak Budapesten érezte leginkább otthonosan és megértve magát – lásd Christian TILITZKI: *Die Vortragsreisen Carl Schmitts während des Zweiten Weltkrieges*, Schmittiana 6. (1998), 191–251.

¹² Schmitt összesen egyszer beszél saját bűnéről 1945 után: „Van egy meggyónandó bűnöm. 1946 augusztusának végén a tábor [tudniillik fogolytábor] kétségbeesésében reggelente, midőn az első napsugarak a priccsemet érték, hangosan megszólítottam a Napot, s ezt mondtam neki: Te csaló!” (CARL SCHMITT: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, kiad. Eberhard Freiherr von Medem, Duncker & Humblot, Berlin, 1991, 27.) Ez az egyetlen hely, ahol Schmitt a bűnt említi saját maga vonatkozásában.

¹³ Vö. CARL SCHMITT: *Ex Captivitate Salus. Egy német fogoly vallomásai 1945/47-ből*, Attraktor, Gödöllő–Mária-besnyő, 2010, 49–50.

¹⁴ TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS: *Tisztogatás: Freiburg 1933 = UÓ.: Másvilág. Politikai esszék*, Új Mandátum, Budapest, 1994, 454.

¹⁵ Erről lásd TECHET Péter: *Töprengés a túloldalról. Megkésett gondolatok Tamás Gáspár Miklós születésnapja okán s kapcsán*, Hítel 2009/5., 117–121.

taképp egy kronológiai vázlatot adjon a sodródásáról. Számára náci szerepvállalása egyszerű történelmi folyamat, annak erkölcsi oldaláról beszélni sem hajlandó.

A patinás Duncker & Humblot kiadó idén megjelentette a beszélgetés egész, szöszerinti leiratát. Az eszmecsere folyama csapongó, töredezett, befejezetlen mondatoktól és néha nyelvi slendriánságoktól hemzseg. Schmitt a gyerekkorával kezdi, „az erősen katolikus” szülői házzal,¹⁶ a bismarcki *Kulturkampf* élményével,¹⁷ az iskolai megveretések történeteivel,¹⁸ a megaláztatásokkal és a nagyravágyó tervekkel. Carl Schmitt sohasem szeretett önmagáról beszélni – talán mert valójában nem is *egyetlen* Carl Schmitt van. Skizoid személyisége jobban tudott elbújni a fogalmi radikalizmusban, és – bár maga mondja, hogy az elől nincs menekvés – elmenekülni a felelősség elől.

Az alábbiakban nem teszünk kísérletet arra, hogy Carl Schmitt személyiségét megértsük, és tartózkodunk náci szerepvállalásának elemzésétől is; pusztán arra koncentrálnunk, amit a már nyolcvanadik életévét is átlépő idős jogász a két német konzervatív újságírónak mond.

Schmitt elmeséli azon hónapok történeteit, ami alatt a *Präsidialdiktatur* koronajogászából a Harmadik Birodalom koronajogászává válik. Még részletesebb – bár sokak szerint Schmitt által utólagosan retusált, javítgatott, törölgetett – képet kaphatunk nemrég megjelent, 1930 és 1934 közötti naplójából.¹⁹ Ami az interjúból kiderül, az Schmitt önkereső önfelmentése. Űgyesen rázza le magáról a döntés felelősségét – eleve kijelentve, hogy ő életében még nem döntött, elvégre egy igazi decizionista nem alkotna döntéseméletet, az éppen azt jellemzi, aki a döntésről csak teoretizálni képes, de a gyakorlatban megvalósítani nem²⁰ –, s egy adott osztály, a német hazafias polgárság tipikus képviselőjének tartja magát, bemutatva, mint sodródott ezen osztály szintén Hitler felé.²¹ Ez volt az a réteg, amely az elnöki kabineteket támogatta, de amelynek végül látnia kellett, hogy a német államot e konzervatív réteg ugyanúgy nem tudja megvédeni, mint a formális alkotmányértelmezéshez ragaszkodó katolikus Zentrum vagy a konzervatívok által amúgy is kételkedve figyelt szociáldemokraták. A fő ellenség 1932-től egyre inkább a kommunizmus lett – Carl Schmitt maga védi meg a nácikat már 1932-ben attól, hogy a kommunistákkal bárki is azonosan merje kezelni őket²² –, és 1933 elejétől úgy látszik, csak a nácik lehetnek képesek a kommunizmus legyőzésére. Az 1932 végi, 1933 eleji minisztériumi háttérmegbeszélések során, amelyeken már a nácik is részt vesznek, Schmitt számára egyre világosabb a konzervatív urak totális impotenciája, döntésképtelensége, és imponál neki Hitlerék határozottsága. „És ekkor mutatkozik meg Hitler fölénye az egész konzervatív társaság felett.”²³ Azok

¹⁶ Carl Schmitt: „Solange das Imperium da ist”. *Carl Schmitt im Gespräch*, kiad. Franck Hertweck – Dimitrios Kisoudis, Duncker & Humblot, 2010, Berlin, 29 [a továbbiakban: SCHMITT: „Solange...”].

¹⁷ *Uo.*, 37.

¹⁸ *Uo.*, 33.

¹⁹ Carl SCHMITT: *Tagebücher 1930 bis 1934*, kiad. Wolfgang Schuller, Akademie Verlag, Berlin, 2010.

²⁰ SCHMITT: „Solange...”, 54.

²¹ *Uo.*, 105 skk.

²² Lásd Dirk BLASIUS: *Carl Schmitt. Preußischer Staatsrat in Hitlers Reich*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2001, 42–46.

²³ SCHMITT: „Solange...”, 74.

a náciak léptek elő reménnyé, akiknek baloldali retorikájától, szociális forradalmiságától, antireakciós mivoltától a konzervatív polgárság okkal és joggal félt, de akik megfelelően kialakulatlanok voltak még ahhoz, hogy e konzervatív polgárság aztán belülről próbálja meg a náci mozgalmat az etatizmus, a konzervativizmus felé elmozdítani.

Schmitt 1933 januárja után, amikor Hindenburg Hitlert kancellárrá nevezi ki – és Schmitt borba fojtja bánatát, ekként kommentálva Hindenburg döntését: „az öregúr megbolondult” –, márciusig voltaképp passzívan vár, *kivár*. A március 5-i választásokon, ahol Hitler a nacionalista szövetségeseivel együtt szerez csak egy épphogy abszolút többséget, nem vesz részt. De tény: Hitler a választások révén *legitimálni* tudta hatalmát, majd a Reichstag többsége – a katolikus Zentrumot is beleértve – által megszavazott felhatalmazási törvény után, amit Schmitt amolyan új alkotmányként értékelt, *legalizálni* is tudta azt. És Schmitt innentől kezdve voltaképp két lehetőséget láthatott maga előtt: vagy visszavonul, vagy előremenekül. A hiú és mindig is karrierre vágyó jogász végül ez utóbbit választotta: 1933 áprilisának végén belépett a pártba – hiába próbálta meg a náciakat igencsak megvető, sznob jobboldali entellektüel Ernst Jünger erről lebeszélni –, s már előtte elfogadta Johannes Popitznak, a korábbi elnöki kabinetek egyik fontos háttéremberének meghívását, hogy legyen segítségükre a náci hatalom néhány sarkalatos törvényének kidolgozásában. És innentől adva volt minden – legalábbis Schmitt valahogy így látja, így sugallja. Amint a német nép, úgy ő is átlépte a Rubicont. „[...] és akkor jött, ugyebár március 24-én a felhatalmazási törvény. Számomra, mint jogász számára, pozitivistaként, egy egészen új helyzet állt ezzel elő. Szívesen tudnám, hogy Kelsen, aki ugye meggyőződéses pozitivista volt, mit tett volna.”²⁴ Schmitt igencsak cinikus, amikor saját döntését a pozitivizmussal próbálja meg takarni. Egyrészt a náci mozgalom éppen a pozitivizmus ellen született, így az a II. világháború utáni legenda, mely szerint a pozitivizmus miatt csúsztak a német jogászok Hitler karmaiba, egyáltalán nem igaz, tekintve, hogy a náci jogszemlélet sokkal több akár természetjoginak tekinthető elemet tartalmazott, mint pozitivistát,²⁵ ráadásul Schmitt maga is inkább állt közel valamiféle természetjoghoz, mint a kelsen-i pozitivizmushoz.²⁶ Másrészt Schmitt – aki passzívan részt is vett Kelsen kölni kiűzetésében (ezt ugyan ő maga hevesen tagadta²⁷) – jól tudhatta, hogy mit tett Kelsen 1933 után, pontosabban szólva: mit *kell*ett Kelsennek 1933 után tennie. Emigrálnia.

²⁴ *Uo.*, 91.

²⁵ Minderről lásd Fabien WITTECK: *Nationalsozialistische Rechtslehre und Naturrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008. A náci jogszemlélet szintén vallotta azt a természetjogi tézist, miszerint a törvény és a jog nem ugyanaz, és egy igazságtalan törvény nem lehet jog, lásd Wilhelm SAUER: *Recht und Volksmoral im Führerstaat. Zu den Grundfragen der deutschen Rechtserneuerung*, ARSP XXVIII. (1934/35), 245; hasonlóan „természetjogi” szellemben Helmut NICOLAI: *Grundsätzliches über den Zusammenhang von Volk und Rasse*, Deutsches Recht 1934. február 24., 76. (Azt, hogy ez mennyire fedte le a tényleges náci joggyakorlatot, talán felesleges is külön tárgyalnunk.)

²⁶ Lásd TECHET Péter: *Carl Schmitt és a természetjog, avagy Hans Kelsen jogpozitivizmusának tévedései*, Jog – Állam – Politika 2010/3., 35–51.

²⁷ SCHMITT: „*Solange...*”, 92.

Schmitt a rádióinterjúban nem mond semmit a felelősségről. E szó el sem hangzik. Többször jelzi persze: nehogy védekezést lássanak szavaiban az újságíró urak.²⁸ Pedig mást nemigen lehet látni. Ügyes védekezést, amely nem a tettet akarja szépíteni, hanem eleve tagadja a tettet. Schmitt egyrészt burkoltan tagadja, hogy ő a nácik mellett döntött volna (*sodródás-tézis*), másrészt legfeljebb két indokot kotor elő: az egyik elég átlátszó és üres, ez lenne a *pozitivizmus-tézis*. Elég kevésbé vehető komolyan, hogy egy jogásznak minden rendszert mindenképpen ki kell szolgálnia, és hogy egy jogász – főleg személyes erkölcs – a törvények változásaival változna. Ha ma demokratikus alkotmány van, demokratikus a jogász, ha holnap náci alkotmány lesz, náci lesz a jogász? Nagyon gyér védekezés ez egy olyan embertől, aki – amint amúgy a nácik is²⁹ – egész életében hadakozott a pozitivizmus ellenében. A másik érv voltaképpen nem is érv, csak egy stratégia: *narratív stratégia*, azaz a történet elmesélése révén Schmitt egyrészt személyteleníti magát – mondván, ő egy volt a sok sodródó közül –, másrészt már-már valamiféle történelmi szükségszerűségként ábrázolja a megtörténtekeket. Az ember tényleg csak azt várja, hogy Schmitt saját 1933 utáni szerepét azzal indokolja, hogy „történelmileg így alakult”. De az érvei erről szólnak: arról, hogy szerinte tényleg *történelmileg* úgy alakult, hogy ő 1933 és 1936 között oda került, ahova.

1933. április 7-én esett meg az egész. Aznap reggel Schmitt egy berlini fogadáson vesz részt, ahol – állítása szerint – először hallja a Führert beszélni. Hitler katonák, konzervatív urak előtt beszélt – olyanok előtt, akik nem a nácik tipikus közönségének számítottak, de akik közösen osztoztak a nácikkal a német állam iránti aggodalomban. És aztán minden ismét csak megtörtént. Schmitt a szerepvállalásáról ennyit mond: „on s’engage, puis on voit”.³⁰ Schmitt cselekedett – tán karrierizmusból, tán tényleg nemzetféltésből –, majd kivárt. Vallotta: csak a saját hibáinkból tanulhatunk. Először cselekedni kell, elindulni, lépni – minden irányban bizonytalan. Majd a történelem eldönti, hogy igazunk volt-e vagy sem. Erkölcsileg nem tudjuk megmondani egy adott helyzetben, hogy mi a jó, mi a rossz, csak azt, hogy cselekedni kell. Mindenképpen. A bármilyen döntés is jobb, mint a döntetlenség – ez a tézis lengi be Schmitt szuverenitás-tanát a *Politikai teológia* óta. Schmitt értelmezésében felelősség csak a nem-cselekvésért áll fenn: az embernek cselekednie kell, és aztán viselnie a következményt. És Schmitt viselte. „Eddig mindig rendeztem a számláimat. Sohasem léptem meg a fizetés elől.”³¹ A nácik lekopték, az emigránsok lekopték, az NSZK lekopte, és még ma sem száradt meg Schmitt fotója. Carl Schmitt a gonosz. Carl Schmitt a felelős. Carl Schmitt a náci. Sorjáznak a jelzők. Pedig talán Schmitt tényleg jót akart: megmenteni a német államot. Ő *Weimar Batmanje*. A menekülő megmentő. „He’s not our hero. He’s a silent guardian, a watchful protector. A dark knight.”³²

²⁸ *Uo.*, 100.

²⁹ Michael STOLLEIS: *Gemeinschaft und Volksgemeinschaft. Zur juristischen Terminologie im Nationalsozialismus*, Vierteljahrszeitschrift für Zeitgeschichte 1972/1., 17–18.

³⁰ SCHMITT: „Solange...”, 107–108.

³¹ *Carl Schmitt nürnbergi kihallgatásának jegyzőkönyve* = SCHMITT: *Ex captivitate salus*, 79.

³² A *The Dark Knight* (2008) című film záró mondatai.

Talán felesleges ítélni egy olyan korból, amiben nekünk nem kell ilyen súlyos döntéseket hoznunk.³³ Nekünk már volt Hitlerünk, így könnyebben felismerhetjük, mint azok, akik még uralma előtt álltak. És Schmitt úgy emlékezik vissza, hogy „Hitler a legrendesebb oldaláról mutatkozott meg akkoriban”.³⁴ Már-már melankolikus hangulatba kerül az olvasó, amikor Popitz történetét olvassa, aki egyszer odalépett Hitler mellé az ablakhoz, s amint a távolba révedtek – bizonyosan hosszú, csendes férfipercek teltek el közben –, Hitler odasúgta a porosz hivatalnoknak: a világ minden teremtményével együttérez, és leginkább talán buddhista lenne. A „buddhista”, megértő Hitlertől Schmitték el voltak ragadtatva.³⁵

Persze Carl Schmitt azon generáció tagja – a frontgeneráció kifejezést csak azért kerülnénk, mert az amúgy erőszakkultuszban élő Schmitt életében egy napot nem volt fronton, sőt mindent elkövetett azért, hogy kivonhassa magát a haza szolgálata alól³⁶ –, nos tehát azon generáció tagja, amely valóban rendet akart, s amelynek Weimar túl nőies, túl szabados, túl szexuális,³⁷ túl nedves, túl dekadens, túl *undeutsch* volt.³⁸ Schmitt is megvallja, hogy nem valami eredendő gonoszság sodorta őt a diktatúraelméletéhez, hanem a rendetlenség megtapasztalása.³⁹ Elvégre ő a müncheni tanácsköztársaság idején éppen a bajor fővárosban élt.

Schmitt ezzel és a történések sodrásával igazolja önmagát. *Cselekvésetikájában* csak a mulasztás lenne bűn. A cselekvés azonban szükségszerű, és annak időpontjában nem tudhatjuk, kinek van, kinek lesz igaza. Carl Schmitt tehát nem döntött, hanem cselekedett, elvégre „nem tudunk nem akarni” (Nietzsche). „Miért határozta el, hogy Hitlerrel együttműködik? – kérdezi voltaképp önmagát az agg Schmitt – Én semmit sem határoztam el. Hitler határozott.” Végül tehát kiderül: Schmitt – és az egész német nép – rossz döntéséért egyvalaki felelős csak: Adolf Hitler elszenesedett holtteste.

Carl Schmitt hallgatása és önfelmentése jól illeszkedett a háború utáni német stratégiába. Hitler nem mint a németek döntése, így felelőssége, hanem mint valamiféle paranormális csapás jelent meg. Schmitt sem a saját, sem népe felelősségét nem ismerte el. Csak kevesen mertek olyan bátran nyilatkozni, mint Karl Jaspers, aki pedig még koronajogász és NSDAP-tag sem volt, pusztán német, de ő már ennek súlyát is érezte: „Egy nép felel az államiságáért. Azon bűncselekmények fényében, amelyeket a

³³ Karl GRAF BALLESTREM: *Carl Schmitt und der Nationalsozialismus. Ein Problem der Theorie oder des Charakters? = Der demokratische Verfassungsstaat. Theorie, Geschichte, Probleme. Festschrift für Hans Buchheim zum 70. Geburtstag*, szerk. Oscar W. Gabriel – Ulrich Sarcinelli – Bernhard Sutor – Bernhard Vogel, R. Oldenbourg Verlag, München 1992, 116 és másutt.

³⁴ SCHMITT: „Solange...”, 91.

³⁵ *Uo.*

³⁶ Vö.: „igencsak szomorú [vagyok], mert talán mégis katonának kell állnom”. Carl SCHMITT: *Tagebücher. Oktober 1912 bis Februar 1915*, Akademie Verlag, Berlin, 2005, 314.

³⁷ Ez persze nem jelenti azt, hogy Schmitt maga aszexuális lett volna magánéletében. Ezt bizonyítja két házassága, erről tanúskodnak párhuzamos kapcsolatai, naplóiban is megörökített szexuális eszkapádjai vagy prostitúciós kalandjai.

³⁸ Minderről lásd Nicolaus SOMBART: *Die deutschen Männer und ihre Feinde. Carl Schmitt – ein deutsches Schicksal zwischen Männerbund und Matriarchatsmythos*, Fischer, Frankfurt am Main, 1997.

³⁹ SCHMITT: „Solange...”, 99.

Német Birodalom nevében elkövettek, minden német felelőssé válik. Kollektíve »felelünk«.”⁴⁰

Carl Schmitt nem hitt az absztrakt fogalmakban. A felelősség, az utókor ítélkezése azonban mindig absztrakt. Így Schmitt 1933 utáni története sem a felelősség története, hanem *csak egy történet* a világtörténelem megannyi története közül. Egy történet, amiért Schmitt végül helyt állt – elvégre nem kezdte el mosdatni magát, még a nácítlanítási eljárást is elutasította –, de amit megérteni csak azok tudhatnak Schmitt szerint, akik *ott* voltak.

Carl Schmitt tényleg nagyon hitt a *nullum crimen, sine lege* elvében. 1933 számára csak 1933 normáival ítéltethető meg. A később jövőknek sohasem igazuk, legfeljebb szerencsésük van.

Ez a schmitti történelemfilozófia lényege.



A Parlament (1979)

⁴⁰ Karl JASPERS: *Die Schuldfrage. Für Völkermord gibt es keine Verjährung*, Piper, München, 1979, 44.